

РАЦІОГУМАНІСТИЧНІ СТУДІЇ: ЗБІРНИК ТЕЗ

Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України (протокол № 4 від 27 лютого 2020 р.)

Рецензенти:

Грись А. М., доктор психологічних наук, професор, завідувач лабораторії психології соціально дезадаптованих неповнолітніх Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України;

Яковенко С. І. доктор психологічних наук, професор, перший проректор Київського інституту сучасної психології і психотерапії».

Раціогуманістичні студії [збірник тез наукових доповідей методологічного семінару, присвяченого 47-річчю лабораторії методології і теорії психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України]. Відп. ред. В.Л. Зливков; укладачі С.О. Лукомська, О.В. Котух. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2020. 138 с.

Збірник тез «Раціогуманістичні студії» створений за матеріалами методологічного семінару, присвяченого 47-річчю лабораторії методології і теорії психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, який відбувся он-лайн 18-19 травня 2020 року. Проблеми раціогуманізму, поставлені Г.О. Баллом, лишаються актуальними й нині, про що свідчать публікації та практичні впровадження співробітників лабораторії, науковців і практиків із різних областей України.

Збірник адресовано психологам, соціальним працівникам, студентам вищих навчальних закладів та всім, хто цікавиться психологією особистості, методологією та теорією психології.

м. Київ, 2020

© лабораторія методології і теорії психології
Інституту психології імені Г.С. Костюка
НАПН України

ЗМІСТ

<i>Максименко С.Д.</i> Г.О. Балл – вчений-гуманіст, який присвятив життя гуманістичній психології	5
<i>Агачева Ю. А.</i> Роль міжособистісної атракції в ефективності спільно-розподільної діяльності учасників освітнього процесу	7
<i>Блохіна І.О., Москаленко О.В.</i> Значення емоційного інтелекту в міжособистісній взаємодії	10
<i>Воропаєв Е.П.</i> Психолого-педагогічний експеримент в ХНУМ: перші підсумки	15
<i>Галян І. М.</i> Суб'єктність особистості у вимірах раціогуманізму	19
<i>Завгородня О.В.</i> Проблема фрагментованості психології в контексті сучасної пізнавальної ситуації	22
<i>Завгородня О.В., Депутат В.В.</i> Метатеоретизування як чинник подолання кризових явищ в психології	29
<i>Завгородня О.В., Копилов С.О.</i> Принципи наукового діалогу	35
<i>Злишков В.Л.</i> Раціогуманістичні основи мотиваційного тренінгу для фахівців соціономічних професій	42
<i>Злишков В.Л., Лукомська С.О.</i> До питання про інтеграцію сучасних теорій ідентичності	46
<i>Злишков В.Л., Лукомська С.О., Котух О.В.</i> Сучасні методики діагностики ідентичності особистості	50
<i>Копилов С.О.</i> Творчий спадок Г.О.Балла та ідея культури як методологічний орієнтир постнекласичної психології	55
<i>Копилов С.О., Депутат В.В.</i> Медіація як засіб інтеграції психологічного знання у працях Г.О. Балла	63
<i>Котух О.В.</i> Теоретичні підходи до проблеми професійного саморозвитку особистості	69
<i>Красва О.А., Черкас О.А.</i> Вплив позитивного результату віл-інфекції на показники ідентичності клієнтів кабінету «Довіра»	73
<i>Лукомська С.О.</i> Психологічний зміст поняття «ресурс»	78
<i>Мельник О.В.</i> Розвиток навичок адаптації учасників бойових дій на Сході України	82
<i>Піковець Н.В.</i> Проблема взаємозв'язку психічного здоров'я особистості та професійної діяльності	85

Красва Оксана Анатоліївна
*кандидат психологічних наук,
доцент кафедри практичної психології
Київського університету імені Бориса Грінченка,
Інституту людини (м. Київ, Україна) o.kraieva@kubg.edu.ua*

Черкас Олена Анатоліївна
*магістерка Київського університету імені Бориса Грінченка,
Інституту людини (м. Київ, Україна) oacherkas.il18@kubg.edu.ua*

ВПЛИВ ПОЗИТИВНОГО РЕЗУЛЬТАТУ ВІЛ-ІНФЕКЦІЇ НА ПОКАЗНИКИ ІДЕНТИЧНОСТІ КЛІЄНТІВ КАБІНЕТУ «ДОВІРА»

Представлена наукова розвідка полягає у поглибленні та розширенні практичних аспектів розуміння трансформації показників ідентичності клієнтів кабінету «Довіра», пов'язаних із усвідомленням ВІЛ-позитивного статусу.

Заявлена проблема дослідження розглядається нами в контексті мультидисциплінарної позиції в межах дотичних галузей: В.С. Агеєва, Н.В. Антонова, М.М. Бахтін, Е. Еріксон, М.В. Заковоротна, Д.О. Леонт'єв, Ж.В. Пузанова, А.К. Толмасова, Л.Б. Шнейдер. Питання особистості та ідентичності ВІЛ-позитивних осіб, у різних контекстах розглядалося такими дослідниками як К.А. Абрамовою (особистість ВІЛ-інфікованих дітей), С.Н. Коваленко (вплив антиретровірусної терапії на особистість), А.П. Ланга (фрустрація і тривожність, спричинені усвідомленням наявності ВІЛ), П.С. Решетовою (адаптаційні ресурси особистості як джерело підтримки ВІЛ-інфікованих), М.Г. Романцовим (Я-концепція вагітних з ВІЛ), О.В. Соболевою тощо.

Сферою суто нашого наукового інтересу є трансформаційні зміни в показниках ідентичності людини безпосередньо після дізнання інформації про виявлені антитіла до ВІЛ.

Враховуючи вищезазначене, **мета** полягає у представленні емпіричних результатів дослідження статистичних змін у психологічних особливостях ідентичності клієнтів кабінету «Довіра» під впливом дізнання позитивного результату аналізу на ВІЛ-інфекцію.

Відповідно до мети, нами було визначено наступні завдання дослідження: вивчення складових ідентичності загальної вибірки клієнтів кабінету «Довіра» до проходження тестування та дізнання результатів на ВІЛ-інфекцію; тестування клієнтів на ВІЛ-інфекцію; індивідуальне оголошення результатів клієнтам щодо статусу ВІЛ-інфекції; повторне дослідження змін у показниках ідентичності клієнтів через три місяці після встановлення діагнозу ВІЛ-інфекція; аналіз статистичних змін у показниках ідентичності клієнтів кабінету «Довіра», під впливом позитивного тестування на ВІЛ-інфекцію, що можуть відбуватися у перші три місяці після озвучення інформації щодо встановлення діагнозу ВІЛ.

За гіпотезу було обрано твердження про те, що клієнти напередодні звернення до кабінету «Довіра» мають певну усталену ідентичність, яка під впливом отриманого позитивного результату тестування на ВІЛ, може зазнавати трансформаційних змін своєї структури, наприклад, у клієнтів певним чином може змінюватися самоствалення, самооцінка та призводити до системного переосмислення сенсу свого життя. Оскільки, саме у той момент, коли клієнти кабінету «Довіра» або подібних закладів вперше дізнаються про факт наявності ВІЛ-позитивного статусу, вони входять у складний період свого життя, зазнає випробовування їхня тотожність і цілісність (*досліджувана нами ідентичність*), адже між минулим і майбутнім людини виникає «розрив» – у момент, коли людині стає відомий її ВІЛ-позитивний статус. Сильний стрес і криза впливають на зміну складових ідентичності особистості, руйнуючи внутрішню гармонію людини, її усталений образ «Я», свого життя [2, 3].

В емпіричному дослідженні брали участь клієнти кабінету «Довіра», які здійснювали відвідини з метою консультування та тестування на ВІЛ-інфекцію. Респонденти були розподілені на дві групи залежно від результату тесту – до першої групи увійшли клієнти з ВІЛ-позитивним результатом тестування, до другої групи – відповідно, з ВІЛ-негативним. Загально кількісна складова вибірки

складала 50 осіб, у половини з яких були виявлені антитіла до ВІЛ, друга половина отримала результат - невиявлені антитіла до ВІЛ.

До сумарної кількості заявлених респондентів до проходження тестування та оголошення результатів на ВІЛ-інфекцію, було застосовано наступний психодіагностичний інструментарій, що надає картину виміру певних показників ідентичності: тест смисложиттєвих орієнтацій (СЖО) за адаптацією Д.О. Леонтьєва, шкала самоповаги Розенберга, тест життєстійкості (бланк версії О.І. Рассказової та Є.М. Осіна).

Отже, з метою визначення, яких трансформаційних змін показників набуває ідентичність осіб, що отримали позитивний результат тестування, ми порівняли результати до проходження тесту та через три місяці опісля встановленого діагнозу ВІЛ-інфекція.

Наведені нижче емпіричні результати представлено зміною показників ідентичності експериментальної групи за допомогою обрахунку статистичного критерію Вілкоксона у таблиці 2.

Таблиця 2.

Порівняння показників ідентичності досліджуваних із позитивним результатом тесту на ВІЛ через три місяці потому

	Перше тестування (до оголошення діагнозу)			Друге тестування (після оголошення діагнозу)			Sig.	Напря зміни
	Сер · знач	Ст. відх.	Медіан а	Сер. знач	Ст. відх.	Медіан а		
Самоповага	27,7 2	4,90	27,00	28,40	4,71	27,00	0,15	без змін
Життєстійкість	70,1 2	14,3 5	69,00	66,04	16,0 1	63,00	0,00 6	зниженн я
Залученість	31,0 8	6,17	33,00	28,88	6,85	26,00	0,00 0	зниженн я
Контроль	23,8 0	4,78	25,00	23,20	5,04	23,00	0,08 3	без змін
Прийняття ризику	15,2 4	3,96	14,00	13,96	4,79	14,00	0,01 0	зниженн я
Цілі в житті	28,3 6	10,5 2	30,00	26,92	10,1 7	30,00	0,05 0	зниженн я

Процес життя	30,1 6	6,71	30,00	27,96	9,45	29,00	0,03 4	зниженн я
Результат життя	26,6 4	7,83	26,00	23,72	4,82	24,00	0,00 1	зниженн я
Локус контролю – Я	19,8 4	6,51	21,00	18,80	6,67	19,00	0,00 2	зниженн я
Локус контролю – Життя	28,2 4	8,24	29,00	25,44	7,83	26,00	0,00 0	зниженн я
Осмисленість життя	98,8 8	24,7 5	98,00	90,96	24,9 1	94,00	0,00 0	зниженн я

Згідно порівняння отриманих емпіричних результатів за першим табличним показником *самоповаги* за статистичним критерієм Вілкоксона, зміни після отримання респондентами позитивного результату тесту на ВІЛ не прослідковуються (самоповага є причиною і наслідком активності у спілкуванні, лідерстві, почутті міжособистісної безпеки; самоприниження може бути наслідком депресивного стану, тривожності і психосоматичних симптомів). Цей факт свідчить, що клієнти з ВІЛ-позитивним статусом не змінили оцінку себе на більш позитивну чи негативну три місяці потому, і продовжують ставитися до себе, своїх потреб і бажань, своїх прав так само, як і до тестування на ВІЛ-інфекцію.

Згідно трьох наступних показників життестійкості («Залученість», «Контроль», «Прийняття ризику») змін не зазнав лише один – «Контроль» ($p=0,083$), що вимірює наявність чи відсутність почуття безпорадності або, навпаки, переконаність у тому, що боротьба може впливати на успіх. Людина ж із сильно розвиненим компонентом контролю відчуває, що сама вибирає власну діяльність, свій шлях.

При цьому, показники «Залученість» і «Прийняття ризику» в експериментальній групі знизилися. Тобто, у клієнтів зменшилася ступінь переконаності стосовно того, що залученість у події, які відбуваються, може дати шанс знайти дещо варте уваги та зацікавлення ($p=0,00$). Іншими словами, у осіб, що дізналися про наявність антитіл до ВІЛ, знижується зацікавленість у подіях власного життя, страждає емоційна сфера, зростає апатія та відчуженість.

Зниження результатів за шкалою *«Прийняття ризику»* ($p=0,01$) – показнику переконаності у користі будь-якого досвіду, як негативного, так і позитивного, говорить про те, що респонденти з експериментальної групи розчарувалися три місяці потому у власному розвитку і припинили вірити, що їх досвід може знадобитися. Взагалі, людина, яка розглядає життя як спосіб набуття досвіду, готова діяти за відсутності надійних гарантій успіху, на свій страх і ризик. Зниження показнику *«Прийняття ризику»* виявилось очікуваним, адже клієнт, який дізнався про ВІЛ-позитивний статус, може вважати цей невиліковний діагноз результатом своїх помилок у минулому, звинувачувати себе, заперечувати свої досягнення, адже вони не захистили її від, умовно кажучи, *«фатального повороту долі»*.

Згідно представлених результатів порівняння таблиці 2., усі діагностовані результати шкал тесту смисложиттєвих орієнтацій (СЖО) суттєво змінилися після отримання респондентами позитивного тесту на ВІЛ. Статистично значимими виявилися зміни шкал *«Цілі в житті»* ($p=0,05$), *«Процес життя»* ($p=0,034$), *«Результат життя»* ($p=0,001$), *«Локус контролю – Я»* ($p=0,002$), *«Локус контролю життя»* ($p=0,000$), *«Осмисленість життя»* ($p=0,000$).

Згідно тесту СЖО життя вважається осмисленим за наявності: усвідомлених цілей на майбутнє, задоволення при досягненні і впевненості у здатності ставити перед собою цілі, обирати завдання з наявних і домагатися позитивних результатів. Важливим для осмишеного життя є чітке співвіднесення цілей із майбутнім, емоційної насиченості – з сьогоденням, а задоволення – з досягнутим у минулому результатом.

Окреслені вище емпіричні результати тесту смисложиттєвих орієнтацій мають одну зміну напрямку – вони знизилися після того, як респонденти дізналися про свій ВІЛ-позитивний статус через три місяці потому. Це зниження свідчить про негативний вплив, сильний стрес, настання кризового періоду в житті клієнтів, зменшення стійкості показників ідентичності, брак ефективних копінг-

стратегій та смисложиттєвих орієнтацій, оскільки зміна ВІЛ-статусу завдала удару по показниках ідентичності, життєвим цілям та призвела до зниження зацікавленості у власному житті та мотивації бути.

Вельми цікавим виявився той факт, що відчуття контролю над власним життям не знижується, але фатальних змін зазнає саме зацікавленість у подальшому управлінні подіями свого життя. Клієнт перестає планувати своє життя, а вже наявні плани, мрії та цілі опиняються під загрозою. Знижується як загальна осмисленість життя, так і кожна окрема орієнтація, важлива для формування осмисленості.

Особистість, яка перебуває у пригніченому емоційному стані на тлі проявленого ВІЛ-позитивного статусу, переоцінює події минулого життя, піддає його певній трансформації, що здійснює вплив на показники ідентичності клієнтів кабінету та призводить до нагальної потреби на період критично-кризового епізоду професійної психологічної допомоги та супроводу.

Висновки і подальші перспективи дослідження. Після дізнання про ВІЛ-позитивний статус клієнти переживають суттєві трансформаційні зміни усталених показників ідентичності.

Отримавши позитивний результат тестування на ВІЛ-інфекцію, ідентичність клієнтів кабінету «Довіра», на тлі переживання стресу, зазнає суттєвих трансформаційних змін у сталих дотепер показниках, що може транслюватися у зниженні задоволеності власною продуктивністю, притаманною їм упродовж пройденого відрізка життя; припинення ідентифікації себе як суб'єкту життя, сильної особистості, що має свободу вибору; припинення зацікавленості у контролі подій власного життя; зниження здатності приймати рішення, втілювати їх у життя.

Емпіричні результати тестування, пов'язані зі статистичними змінами в аспектах життєстійкості клієнтів кабінету, на тлі ВІЛ-позитивного статусу, передбачають своєчасне корекційно-реабілітаційне втручання, задля оптимізації

життєстійкості особистості, що може послугувати тією точкою опори, ресурсним станом, до якого може звертатися психолог, допомагаючи людині усвідомити та трансформувати показники своєї ідентичності.

Найактуальнішим завданням корекційно-реабілітаційної діяльності ВІЛ-інфікованих може бути допомога у сприянні обрання оптимального для клієнта шляху переживання кризової ситуації та кризи ідентичності, що допоможе змінити ставлення до лікування, адаптуватися до ВІЛ- позитивного статусу, а згодом – пережити кризу ідентичності, прийняти, трансформувати або створити нову усталену структуру ідентичності.

Список використаних джерел

1. Еріксон Е. Ідентичність: юність і криза: перекл. з англ. / під ред. А. В. Толстих. М., 1996. 128 с.
2. Журавель Т. В. Особливості соціально-психологічної підтримки осіб та сімей, які живуть з ВІЛ/СНІД в Україні. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 8 (52). С. 323-333.
3. Коваленко С.Н., Романцов М.Г. Формування «образу-Я» у ВІЛ-позитивних пацієнтів за допомогою механізмів психологічного захисту. *Сучасні проблеми науки та освіти*. 2010. № 1. С. 57-61.
4. Краєва О. А. Криза ідентичності осіб підліткового віку. *International Journal of Education and Science*. 2019 (4). С. 39-40. doi:10.26697/ijes.2019.4.25
5. Краєва О. А. Подолання кризи ідентичності в підлітковому віці: монографія. Харків: Вид-во Іванченка І. С., 2018. 216 с.
6. Леонтьєв Д. О. Тест смисложиттєвих орієнтацій. М.: Смысл, 1992. 16 с.
7. Осін Є.Н. Коротка версія тесту життєстійкості: психометричні характеристики і застосування в організаційному контексті. *Вісник Московського університету*. Серія №14. Психологія. 2013. № 2. С. 147-165.

8. Панчук Л. І. Особливості психічних станів ВІЛ-інфікованих осіб. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2016. № 12. С 152-155.

9. Rosenberg M. Society and the adolescent self-image. Princeton, NJ: Princeton University Press. 1965.